

поведінку, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та запобігання цьому ганебному явищу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєнко Т Соціально-економічні причини насильства в сім'ї в Україні : аналіз проблем та шляхи запобігання / Т. Алексєнко, О. Бойко [та ін.]. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 144 с.
2. Бондаровська В. Психодіагностика та психокорекція особи, яка вчинила насильство в сім'ї / В. Бондаровська // Психолог. – 2010. – № 21–22. – С. 3–55.
3. Гончаров В. Домашнє насильство : як захистити дитину / В. Гончаров, О. Мурашкевич.-К. : Шк. світ. – 2009. – 120 с. – (Бібліотека «Шкільний світ»).
4. Психологічна допомога сім'ї / [упоряд. Т. Горчаренко]. – К. : «Шкільний світ» Вид. Л. Галіцина, 2005. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).

Лідія Тимків,

канд. психол. н., доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ

У статті розглядається проблема насильства в сім'ї щодо дітей. Описуються психологічні наслідки насилля, розуміння яких є важливим для успішного планування і здійснення превентивної роботи.

Lidiia Tymkiv

PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF CHILD ABUSE

The article examines the problem of domestic abuse of children. It analyzes the psychological effects of violence, understanding of which is essential for the successful planning and implementation of preventive work.

Останнім часом, як предмет наукового дослідження все більшої актуальності набуває проблема насилля. Це зумовлено поширеністю різних форм вимушеної взаємодії, яка проявляється у війнах, терористичних актах, криміналізації суспільства. В сучасному світі розширилися межі об'єкта насилля, який охоплює найрізноманітніші групи населення, у тому числі сім'ї з дітьми, що знаходить підтвердження в засобах масової інформації про жорстоке ставлення до дітей в сім'ї, фактах порушення судових справ проти батьків.

Насилля в сім'ї впливає на всі сфери життя людини, змінюючи систему цінностей, порушуючи комунікації людини, дезорганізовує соціальне життя людини, змінює мотиви її поведінки тощо. Варто наголосити, що жертвами насилля в сім'ї є, насамперед, діти та особи жіночої статі. Згідно зі звітом ЮНІСЕФ «Становище дітей у світі 2013», 70% українських дітей у віці до 14 років стають жертвами фізичного або психологічного покарання. Висока терпимість до проявів насильства щодо дітей у нашому суспільстві пояснюють традиціями, низькою культурою і недостатньою інформованістю про права дитини.

Існування в суспільстві проблеми насилля має серйозні наслідки. Сім'ї, в яких стосунки будуються на насиллі, входять в групу ризику, оскільки діти, які виростили у такій атмосфері, в майбутньому також можуть чинити насильство над своїми близькими. Розглядаючи сім'ю як одне із джерел збереження культурних і духовних цінностей, необхідно усвідомити, що традиції насилля можуть передаватися наступним поколінням як частина негативного життєвого досвіду. Зростання насильства в суспільстві, його криміналізація безпосередньо пов'язані зі взаєминами, які переважають у сім'ї.

Проблема насилля щодо дітей отримала глибоке обґрунтування в контексті вивчення питань виховання у XIX–XX ст. Це праці зарубіжних і вітчизняних науковців Ж. Руссо, М. Монтессорі, А. Обухова та К. Ушинського, які розглядали свободу у вихованні як теорію й експеримент. Подальший розвиток педагогіки ненасилля продовжили Ш. Амонашвілі, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

У психологічному аспекті проблема насилля розглянута у працях К. Брона, Дж. Кобрини, Д. Левінсона, Р. Ленга, Е. Міллера, Д. Фінкелхора. Питання емоційної депривації як особливої форми психотравмуючих факторів розглядалися в працях В. Ковальова, А. Маслоу, З. Матейчик, З. Фрейда. Формуванню гуманістичних основ і методів взаємодії в суспільстві, між поколіннями; вивченню способів попередження і подолання найгострішої форми соціального насилля – насилля над дітьми в сім'ї, присвячені роботи І. Дементьєвої, В. Кудрявцевої, І. Кона. Питання психологічних наслідків і реабілітації дітей – жертв насилля, розглянуто в працях О. Буланової, О. Здравомислової, Т. Сафонової, Є. Цимбала, І. Трубавіної та ін. учених.

Мета цієї статті полягає в аналізі психологічних наслідків насилля щодо дітей в сім'ї, а також розгляду превентивних заходів для його подолання.

Діти – найбільш уразлива категорія жертв насилля в сім'ї внаслідок психологічної, соціальної, особистісної незрілості та залежності від батьків та опікунів, несформованості стратегій подолання стресових ситуацій, недостатнього життєвого досвіду, низької правової освіченості та багатьох інших причин.

Розквіт всіх форм насилля в нашому суспільстві свідчить про відсутність системи захисту прав дитини, недостатній розробленості ефективних методів виявлення і констатації фактів насилля, відсутності механізмів профілактики насилля над дитиною.

На сьогоднішній день немає універсальної теорії, яка б пояснила причини насилля над дітьми. Проте існує велика кількість теорій, у яких насилля розглядається в рамках різних наук (психології, соціології, медицини, соціальної педагогіки тощо). Всі ці теорії виходять з того, що насилля стосовно дитини є виключно «плодською» проблемою, яка зумовлюється комплексом соціальних і психологічних факторів, що характеризують індивідуальні особливості людини і міру розвитку суспільства.

Визначено, що висока ймовірність жорстокого поводження з дитиною зумовлюється сукупністю факторів і не може бути пояснена лише якоюсь однією причиною. До числа цих факторів відносяться: жорстоке поводження, пережите батьками в дитинстві; поведінкові розлади в батьків, включаючи й схильність до кримінального насилля; наявність факторів ризику в дітей, наприклад, розумова відсталість чи рухова гіперактивність; складна життєва ситуація сім'ї; періоди бурхливих соціально-економічних перетворень в країні [4, с. 121]. Вищезазначені несприятливі фактори викликають у батьків підвищену тривожність, порушують формування прихильності до дитини, що в кінцевому підсумку приводить до жорстокого ставлення. Власне, теорія прихильності, запропонована Дж. Боулбі, мала велике значення для розуміння причин і наслідків насилля щодо дітей. Зокрема, він зазначав, що характер зв'язку дитини і матері (й інших членів родини) перетворюється в стійкі внутрішні уявлення і очікування стосовно близьких відносин, від яких безпосередньо залежить здатність людини до побудови близьких відносин і адекватній реакції на неминучі розходження в очікуваннях і конфлікти [1, с. 188].

Аналіз фахової літератури свідчить про різноманітність поглядів на причини вчинення насилля над дитиною у родині, але умовно можна виокремити три блоки: прагнення змінити поведінку дитини, психологічне розвантаження за допомогою агресії щодо слабших членів родини, жорстокість як самоціль. Не залежно від того, з яких причин і в якій формі було здійснене насилля над дитиною в сім'ї, воно накладає свій відбиток у вигляді безпосередніх або віддалених наслідків.

Серед наслідків насилля щодо дітей можна виокремити такі групи:

- емоційно-вольові, поведінкові, психосоматичні, здатні призводити до глибокої дезадаптації. Російські вчені А. Тащева і С. Гриднева зазначають, що досвід жорстокого поводження формує у потерпілих дітей позитивний образ насильника, а також уявлення про насилля як один із дієвих і законних способів виправлення неправильної поведінки дитини [3, с. 34]. Серед віддалених наслідків жорстокого поводження з дітьми важливими є уразливість до несприятливих впливів соціального середовища, схильність до особистісних, афективних розладів й узалежнень;

- порушення психологічного розвитку;
- вікові симптоми, які відображають реакцію на небезпечне діяння, характерну для певного періоду становлення психіки.

Насилля в родині руйнує саму сім'ю, а також завдає шкоди і суспільству. Водночас, саме проблема насильства в сім'ї тісно пов'язана із такими явищами, як бездоглядність та безпритульність дітей; зростання кількості розлучень; формування насильницького менталітету нації; жебракування; втрати загальнонародських цінностей, любові та взаєморозуміння; а також виступає однією з передумов протиправної поведінки.

Одним із шляхів подолання наслідків насилля щодо дітей є соціальна профілактика. Тому, на нашу думку, в дослідженні даної проблеми, необхідно змістити акцент на методи соціальної профілактики насилля.

Визначимо основні напрями первинної профілактики:

- терапія дитячо-батьківських стосунків в рамках системного, поведінкового підходів і гештальт-традиції (Т. Сафонова, Є. Цимбал);
- підвищення інформованості батьків щодо вікових закономірностей розвитку дітей, методах виховання і навчання (І. Алексєєва, Дж. Райкус);
- формування у батьків навиків конструктивного подолання труднощів у спілкуванні з дітьми (Т. Сафонова, Є. Цимбал).

Адресатом вторинної профілактики можуть бути сім'ї, в яких присутні окремі прояви жорстокого поводження, проте ознак нанесення шкоди не має і дитина продовжує виховуватися вдома. Це може бути стиль виховання, за якого нехтуються потреби дитини в емоційному контакті. Для здійснення ефективної вторинної профілактики необхідно запобігти ескалації жорстокої поведінки і виникнення вторинних психологічних проблем у дитини, а також формування у дорослих мотивації до зміни своєї поведінки.

Третинна профілактика проводиться в найбільш критичних ситуаціях, коли постає питання неможливості подальшого перебування дитини в родині.

Вторинний і третинний рівні превентивної роботи передбачають не тільки припинення негативного впливу, але й реабілітацію дитини, а також профілактику клінічно значущих наслідків пережитого насилля.

Для допомоги потерпілим від домашнього насилля діють спеціальні кризові центри, а також центри медико-соціальної реабілітації. Основне завдання – оцінка безпеки дитини, надання їй фізичної та психологічної безпеки в тій мірі, яка необхідна; нормалізування психологічного стану; у разі необхідності – надання медичної та правоохоронної допомоги.

Екстрена допомога здійснюється у формі «гарячої лінії» – телефонів довіри та надання притулку. З початку лютого 2013 року в Україні відкрито нову Національну «гарячу лінію» із запобігання насиллю та захисту прав дітей.

Деякі інші погляди на соціальну профілактику дотримується Ірина Трубавіна. Вона також виділяє три рівні профілактики. Первинна соціальна профілактика насилля у сім'ї – найбільш масова і неспецифічна. Її метою є формування активного адаптивного високо функціонального життєвого стилю, що забезпечить реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів. Адресатами первинної профілактики є вся «нормальна» молодь і члени їх сімей. Методами – інформування, приклад, переконання, навчання, робота в громаді, мікро середовищі, сім'ї. Вторинна соціальна профілактика є в основному груповою. Її метою є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну. Третинна соціальна профілактика спрямована на інтеграцію в суспільство осіб, які потерпіли від насилля, для того, щоб надалі такого з ними не трапилося [3, с. 89–90].

Висновки. Проблема насильства над дітьми та його наслідків займає важливе місце серед інших актуальних проблем психологічної науки. Безперечно, вона далека від вирішення і вимагає нових дослідницьких програм, оригінальних методологічних підходів і особливої уваги до специфіки соціальної профілактики насилля в родині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боулби Д. Привязанность / Д. Боулби. – М. : Гардарики, 2003. – 480 с.
2. Ташёва А. Восприятие детьми семейного насилия [Электронный ресурс] / А.Ташёва, С.Гриднева // Психология и право. – 2013. – № 1. – Режим доступа : <http://psyjournals.ru/psyandlaw>.
3. Трубавіна І. Поняття про соціальну профілактику насильства в сім'ї / І. Трубавіна // Впровадження гендерних підходів у діяльність правоохоронних органів України : матеріали міжнародної наук.-практ. конференції. – К. : Міленіум, 2005. – 148 с.
4. Цымбал Е. Жестокое обращение с детьми : причины, проявления, последствия : [учебное пособие] / Е. Цымбал. – М., 2007. – 166 с.

Ольга Ткаленко,
аспірантка,
Одеський державний університет
внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї ЩОДО ДІТЕЙ

Авторка досліджує окремі норми діючого законодавства з питань попередження насильства в сім'ї та особливості притягнення винних у застосуванні до дітей насильства в сім'ї осіб до різних видів юридичної відповідальності. Підкреслено, що найбільш поширеною у випадку застосування насильства в сім'ї щодо дітей є адміністративна відповідальність. Звернено увагу на існуючі недоліки в механізмі притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї щодо дітей та визначено можливі шляхи їх усунення.

Olha Tkalenko

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR COMMITTING DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

The author explores certain current legislative provisions on the prevention of domestic violence and particularities of bringing perpetrators of domestic violence against children to different types of legal responsibility. It is emphasized that administrative responsibility is most commonly in case of domestic violence against children. Attention is drawn to the shortcomings in the mechanism of the bringing those responsible to the administrative liability for committing domestic violence against children, possible ways to overcome them are identified.

В Україні з 2001 року діє Закон «Про попередження насильства в сім'ї», в якому поміж іншого міститься поняття насильства в сім'ї, надається визначення видам такого насильства, визначено коло органів, служб та установ, які зобов'язані вживати відповідні заходи з метою недопущення випадків насильства в сім'ї та притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють насильницькі дії [2]. В даному законі зазначено, що за